

Jihočeská univerzita v Českých Budějovicích

Pedagogická fakulta

Katedra pedagogiky a psychologie

Seminární práce

**POZNÁVACÍ PROCESY V POČÁTEČNÍ VÝUCE
ČTENÍ A PSANÍ**

Autoři práce:

Jitka Pešková (peskovaji@seznam.cz),

Eva Švarcová (Esvarcova@email.cz),

Jitka Šulcová (Jitak@atlas.cz)

Učitelství pro mateřské školy – kombinované studium

Ročník: I.

2012/2013

Prohlašujeme, že jsme společnou seminární práci vypracovali pouze s použitím pramenů a literatury uvedených v seznamu citované literatury.

21. listopadu 2012

.....

.....

.....

OBSAH :

CHARAKTERISTIKA POZNÁVACÍCH PROCESŮ.....	4
POZNÁVACÍ PROCESY V PŘEDŠKOLNÍM VĚKU	4
Sluchové vnímání	6
Zrakové vnímání	6
Vnímání polohy v prostoru	7
PRVOPOČÁTEČNÍ PSANÍ.....	8
PRVOPOČÁTEČNÍ ČTENÍ	12
ZÁVĚR	17
SEZNAM POUŽITÉ LITERATURY	19
SEZNAM PŘÍLOH:	21

CHARAKTERISTIKA POZNÁVACÍCH PROCESŮ

Poznávací, neboli kognitivní procesy (z lat. cognoscere – poznávat smysly a rozumem) jsou procesy přijímací a zpracovávající informace z vnějšího i vnitřního prostředí člověka.

Poznávací procesy se dělí na nižší a vyšší. K nižším poznávacím procesům patří čítí a vnímání, které mají charakter názorného poznávání bezprostředně působících předmětů a situací na smyslové orgány. K vyšším poznávacím procesům patří myšlení a řeč, které svou povahou umožňují zprostředkované poznávání světa, opírají se o smyslové poznání. Přejodem mezi oběma úrovněmi poznání je představování a obrazotvornost (fantazie), které sice mají také zprostředkovaný charakter poznání, ale zůstávají na úrovni názorných obrazů.

K poznávacím procesům se řadí také paměť, která se podílí na poznávání na všech úrovních, je základní podmínkou jejich průběhu. Všechny poznávací procesy tvoří celek, probíhají ve vzájemné spjatosti.

Rozvoj kognitivních funkcí úzce souvisí s funkčním stavem příslušných receptorů smyslových orgánů.

POZNÁVACÍ PROCESY V PŘEDŠKOLNÍM VĚKU

Předškolní věk zahrnuje období od dovršení třetího roku života dítěte do jeho vstupu do školy, tzn. přibližně do ukončení šestého roku života. V předškolním věku se intenzivně rozvíjejí všechny poznávací procesy, dítě důkladně poznává okolní skutečnosti. Je schopno ovládat svá přání a momentální potřeby s ohledem na reálné podmínky.

Roste i zájem o mluvenou řeč. Tříleté, čtyřleté dítě už vydrží delší dobu naslouchat krátkým povídkám, a to i v malých dětských skupinách. Tříleté dítě zpravidla umí nějaké říkanky a jejich počet se dále rozrůstá. Dítě hodně a rádo povídá, nevadí mu ani, že je často samo sobě posluchačem. Mnohé děti už také dovedou zaspívat písničku, většinou ještě velmi nedokonale. Během čtvrtého a pátého roku se většina dětí zdokonalí v řeči natolik, že „dětská patlavost“ vymizí buď zcela, nebo během prvního roku školní docházky sama nebo s malou logopedickou pomocí. Pokroky v řeči jsou patrné i ve větné stavbě. Vedle souřadných souvětí se většinou před koncem třetího roku začínají objevovat souvětí podřadná.

Důležitý pokrok dítěte v předškolním období spočívá také v tom, že začíná účinně užívat řeči k regulaci svého chování. Podle A. R. Lurji teprve od tří let je dítě schopno řídit své chování podle slovní instrukce, zprvu tak, že ji nahlas opakuje, později (asi od čtyř nebo pěti let) už podle „vnitřní řeči“, bez hlasitého vyjadřování svých záměrů.

Kolem čtyř let se vývoj inteligence dítěte dostává z úrovně předpojmové (symbolické) na vyšší úroveň **názorového (intuitivního) myšlení**. V předchozím stádiu užívalo slov nebo jiných symbolů jako předpojmů – napůl ještě vázaných na individuální předměty, napůl již směřujících k obecnosti. Nyní již uvažuje v celostních pojmech, které vznikají na základě vystižení podstatných podobností. Usuzování je však zatím vázáno na vnímané či představované. Vždy se dítě zaměřuje na to, co vidí či vidělo. Mladší předškolní dítě nechápe trvalost, představy určitého objektu, je zatím fixováno jen na jeho viditelné znaky. Předškolní dítě má tendenci upravovat si realitu tak, aby pro něj byla srozumitelná a přijatelná. Myšlení v tomto období je útržkovité, nekoordinované, dítěti chybí komplexní přístup. Už sice umí vyvozovat závěry (např. usuzovat, čeho je víc a čeho méně), ale tyto úsudky jsou zcela závislé na názoru, zpravidla na vizuálním tvaru. Jeho myšlení tedy nepostupuje dosud podle logických „operací“ – je „prelogické“, předoperační. Jak symbolické, tak i předoperační myšlení je stále ještě úzce vázáno na činnost dítěte a je v tomto smyslu **egocentrické, antropomorfické** (všechno polidšťuje) a **artificialistické** (všechno se „dělá“).

Na konci předškolního období by dítě mělo být schopno provádět základní myšlenkové operace jako syntézu, analýzu, třídění nebo konkretizaci. Generalizace (zobecnění) je v tomto věku teprve začínající.

Ze všech poznávacích procesů je pro dítě nejdůležitější **vnímání**, které se postupně zdokonaluje tím, co dítě subjektivně a bezprostředně upoutá, jeho vlastními prožitky. Hlavní potřebou dítěte je aktivita, toto předškolní období je označováno jako **věk iniciativy**. Vnímáním získáváme informace o okolním světě. Vnímání můžeme rozdělit na zrakové, sluchové, dotykové, chuťové, čichové, vnímání prostoru a času. Smyslové vnímání se rozvíjí hroučkovou činností, pozorováním, experimentováním. Kvalita smyslového vnímání od raného dětství ovlivňuje vývoj motoriky, řeči, myšlení, toto působení je vzájemné.

Sluchové vnímání

Sluchové vnímání se vyvíjí v prenatálním období, výrazně podmiňuje úspěšnost nábviku čtení a psaní. Z hlediska výuky čtení levá (řečová) hemisféra vnímá přednostně slabiky, slov, melodii, konfiguraci znamenající slovo. Pravá hemisféra vnímá přednostně přírodní zvuky, izolované hlásky, rytmus, zajišťuje globální vnímání a poznávání obličejů.

Analyticko-syntetická metoda vyučování čtení považuje slabikování za jednu z etap vyučování čtení. Dítě musí postupně číst slabiky jako celek bez hláskování – vedeme dítě k tomu, aby oční pohyby předcházely výslovnosti. (ještě je tzv. genetická metoda výuky čtení- tzv. dvojí čtení = dítě si říká slovo po hláskách potichu a potom je nahlas vysloví – u nás převažuje analyticko - syntetická) Dítě, které není schopno spontánně dělit slova na slabiky, není schopno toho ani při čtení. Sluchová percepce dozrává, ani výrazný deficit v této oblasti nemusí znamenat selhání ve škole. Sluch je v pořádku, když dítě slyší šeptanou řeč na 6 metrů, hlasitou z 8-10 metrů. Sluchové vnímání nám umožňuje ukládat a vybavovat si určité informace, vybavovat si jejich obsah.

Praktická cvičení, jimiž můžeme podpořit rozvoj sluchového vnímání:

- vyhledávat dvojice obrázků podle začínající hlásky
- rozlišit podle zvuku, na kterou hlásku slovo začíná a končí
- dělení slov na slabiky pomocí tleskání - rytmyzace
- hra „slovní fotbal“

Zrakové vnímání

Rozvoj zrakového vnímání má význam ve vývoji řeči, schopnost zrakového rozlišování je důležitá při čtení a psaní, má tedy značný význam pro počáteční vyučování.

1. Vnímání **figura-pozadí** – patří k důležitým oblastem zrakové percepce. Dítě musí mezi mnoha podněty téhož druhu jeden určitý vybrat a udržet ho v centru pozornosti. Nezvládnutí – ztrácí se při čtení, zaměňuje slova, přidává nebo vynechává písmena, nepoznává již zvládnuté slovo v textu.
2. Vnímání **polohy v prostoru** – umožňuje dítěti rozlišovat tvary písmen a číslic
3. Vnímání **vztahů v prostoru** – předpokládá zvládnutí 1. a 2. – dítě vnímá předměty nejen ve vztahu k sobě samému, ale i předměty vzájemně mezi sebou.

Praktická cvičení k rozvoji zrakového vnímání:

- hledání rozdílů ve dvou zdánlivě stejných obrázcích
- rozlišování zrcadlových tvarů
- bludiště
- třídění předmětů podle barev, velikosti...
- nesmyslné obrázky
- skládání obrázků z dílů (puzzle)
- zapamatuj si - rozvoj zrakové paměti (pexeso, kimova hra, kdo se ztratil – pošleme jedno dítě za dveře, další schováme)

Vnímání polohy v prostoru

Umožňuje dítěti rozlišovat tvary písmen a číslic. Obtíže ve vnímání prostoru bývají spojeny s poruchou lateralizace. Prostor je definován třemi osami – horizontální, vertikální a předozadní. Dítě ve vývoji zvládá nejdříve operace ve směru vertikálním, dále předozadním a na závěr ve směru horizontálním neboli pravolevém.

Praktická cvičení:

- poznávat jeden otočený předmět mezi stejnými
- poznání části obrázku
- rozlišení přes sebe nakreslených obrázků
- rozlišovat b-d, M-W, 6-9
- rozlišování vpravo-vlevo, vepředu-vzadu

Při čtení a psaní je slyšené, mluvené nebo viděné slovo převáděno do složité grafomotorické činnosti. Výsledkem této činnosti je psané slovo, řeč. Jde o složité duševní pochody, které jsou závislé na funkci mozkových center. Tato centra mají rozličné funkce. Brocovo centrum řeči je situováno poblíž motorického centra a řídí mluvenou řeč. Slyšená řeč prochází analýzou v primární sluchové oblasti a dále je strukturována ve Wernickeově centru. Vzniklé struktury putují do Brocova centra a poté až do motorické oblasti, jež řídí činnost řečových orgánů. Čtená, tedy psaná podoba řeči je analyzována nejprve očima – zrakem, pomocí nervových impulzů vznikajících na sítnici je zrakovými nervy převáděna do zrakového centra, do angulárního závitu (je rozhodující pro analýzu záznamu lidské řeči – písma), odtud impulzy přecházejí obloukovitým svazkem do Brocova centra a toto centrum

vysílá pokyny do motorické oblasti. Díky těmto aktivitám jsou uvedeny do chodu orgány řeči a jedinec dané slovo nahlas vysloví. Je zajímavé, že zatímco Wernickeovo centrum se nachází v obou mozkových hemisférách, Brocovo centrum se rozvíjí podle toho, zda je jedinec pravák, nebo levák: u leváků v pravé hemisféře a u praváků v levé. Obě centra jsou propojena. Úroveň psaní je tedy závislá na nervových mechanismech, na úrovni poznávacích funkcí jedince, na kvalitě smyslového vnímání, na koordinaci a rozvoji svalů ruky a celého těla. Kromě toho je ovlivněna prostředím, jak školním, tak rodinným a volnočasovým a také didaktickým vedením při výuce.

PRVOPOČÁTEČNÍ PSANÍ

Psaní je určitý druh řečové činnosti. Patří k produktivním řečovým činnostem podobně jako hovor. Rozdíl mezi nimi je ten, že hovor je produktivní řečová dovednost mluvená, psaní je produktivní řečová dovednost psaná. Psaní a hovor jsou dvě formy komunikativního (sdělovacího) procesu, které mají zpravidla společný obsah - myšlenku, kterou můžeme vyslovit nebo napsat (Doležalová, 1998, s. 4).

Nácvik psaní je od začátku ovlivněn především úrovní rozvoje grafomotoriky, zrakového a sluchového vnímání, pravolevé a prostorové orientace. Vývoj probíhá už od předškolního období, kdy s dětmi realizujeme tzv. **podpurná cvičení** (příklady cvičení v příloze č. 6), při nichž vycházíme z dosaženého stupně senzomotorického a psychomotorického vývoje. Jejich prostřednictvím se rozvíjí:

- jemná i hrubá motorika rukou (např. stříhání nůžkami, navlékání jehly, zavazování kličky, chytání míče, samostatné oblékání atd.)
- vizuální vnímání (např. rozeznávání zmenšení, dosazování tvarů, pojmenování barev, doplňování vzorů, určování počtu atd.)
- expresivní řeč (např. tvoření dlouhých vět, kladení otázek, zjišťování významu slov atd.)
- taktilně kinestetické vnímání (např. rozeznávání předmětů dotykem, rozlišování „lehký/těžký“ atd.)

Musí docházet k souhře těchto základních mozkových funkcí a motoriky, aby byl jedinec schopen v psaní zvládnout požadovaný vývoj. (Doležalová, 1996, s. 4):

- *analyticko-syntetické činnosti zrakové a sluchové*
- *diferenciační činnosti akustické a vizuální (sluchového rozlišování hlásek a slabik a zrakového rozlišování tvarů)*
- *orientace prostorová (především pravolevá) a orientace časová*
- *zraková a sluchová paměť*
- *smysl pro rytmus*
- *schopnost slučovat jednotlivé složky*
- *myšlení*
- *grafomotorické a optické činnosti jedince (senzomotorická koordinace)*

Na dostatečné připravenosti pro zahájení nácviku psaní záleží úspěch dítěte ve škole. Písmo objevují děti nejprve jako obraz. Asi od čtyř let se začínají zajímat o svůj podpis. Vytvoří první spojení mezi písmeny a svým jménem, něčím konkrétním, hledají a nacházejí svůj podpis. Formou je psaní činnost výtvarná, grafická. Při psaní se zvukový tvar slova převádí do grafických značek – písmen.

Písemný projev se vyvíjí v těchto krocích:

1. uvolňovací cviky
2. písmena a spoje písmen
3. slova, věty, shoda mezi grafickou a akustickou podobou
4. aplikace gramatických pravidel
5. samostatný písemný projev

Zvládnutí jednoho stupně podmiňuje úspěch na stupni následujícím.

Po zvládnutí abecedy – osvojení písma – 2 směry:

1. Písmo se prohlubuje a automatizuje
2. Radost ze psaní prostřednictvím tvorby vlastních textů

Cvičení jemné motoriky rukou a prstů – potřeba připravit dítě na psaní, úzká souvislost funkce ruky a řeči. Když má dítě obratnou ruku a prsty, mívá i obratná mluvidla. Důležitá pro čtení a psaní je pravolevá orientace. Jestliže dítě zjevně dává přednost levé ruce, nezasahujeme do přirozeného vývoje lateralit a dítě nepřecvičujeme. Testovými metodami odborník z pedagogicko-psychologické poradny určí lateralitu a doporučí postup správného vedení dítěte.

Praktická cvičení jemné motoriky:

- konečkem palce se postupně dotýkáme konečků ostatních prstů (prsty se zdraví)
- postupně vztyčovat prsty ruky ze zavřené pěsti
- prsty střídavě ťukat do stolu
- namotáváme klubíčko vlny pravou, levou
- ukazováček i prostředníček pravé ruky běhají po stole, to samé levou, potom oběma současně
- hra s kostkami, puzzle, půlené obrázky
- navlékání korálků, hra s modelínou
- dítě skládá obrazec podle předlohy – koráلكové mozaiky
- zapínání knoflíků, zavazování tkaniček, oblékání
- vytrhávání z papíru
- spojováním číslic vzniká obrázek

V našem školním systému začínají děti s nácvikem psaní kolem 6 - 7 let věku. Jemná motorika, která se procvičuje už v předškolních zařízeních se v přípravných cvičeních provádí ještě v prvních dvou měsících školní docházky. Přehled cviků pro uvolnění ruky podle Blatného a Fabiánové motivované pohybem uvádíme v příloze č. 2, příklady cviků motivovaných kresbou v příloze č. 3. Příprava na psaní začíná volnou kresbou žáků, žáci se zbaví strachu a uvolní se. (Ukázka pracovních listů v příloze č.8)

Proces učení se psaní tvoří tři etapy:

1. Zvuková analýza slova

Analyzujeme slovo, které máme napsat. Nejdříve se vydělí počáteční hláska a určí se přesný pořádek hlásek ve slově. Zároveň se naleznou správné optické symboly, které se transformují do grafomotorické podoby.

2. Transformace komplexů fonémů

Komplexy fonémů se převedou do zrakové a potom do grafomotorické organizace, kterou představuje psaná řeč. Konkrétně každému fonému je přiřazen optický znak, kterým je grafém. Grafém se poté realizuje psaním.

3. Zautomatizování

Zautomatizování se uskutečňuje prostřednictvím převádění různých druhů viděné řeči na psanou řeč, přičemž jsou uplatňovány požadavky grafické a ortografické.

Osvojování psaní závisí kromě těchto zákonitostí také na grafomotorickém vývoji jedince. Průpravná cvičení působí na celkový vývoj dítěte. Při nácviu psaní je důležitá podpora následujících oblastí:

- hrubá a jemná koordinace
- koordinace rukou a očí
- hmatově kinestetické vnímání
- vestibulární vnímání
- regulace svalového napětí
- vnímání těla

Při vyvození nového písmene učitel vychází z jeho tiskací varianty, názorně ukáže dětem, jak z tohoto písmena jeho nakloněním a přidáním spojovacích tahů vznikne písmeno psací. Písmeno je dobré spojit s plnovýznamovým slovem. Počáteční uvedení písmena a nácvik psaní může učitel spojit s rytmičkou říkankou, při které lze provádět rytmický popis tahu. Děti sledují pohyb učitelovy ruky při demonstraci psacího pohybu na tabuli, zkouší jej napodobovat, samy si zkouší napsat velký tvar písmena na tabuli nebo jinou podložku,

přecházejí k obtahování a psaní tvarů větších formátů na vodorovné ploše a postupně přecházejí k menší velikosti písma. Pro dodržení správné výšky písma můžeme dětem umožnit užívat pomocné linky pro střední, horní o dolní délky písmen.

Děti píší nejprve měkkou tužkou a poté, co podávají dlouhodobě dobré stálé výkony, přecházejí ke psaní perem. Nejvhodnější je pero plnicí.

Při nácviu psaní lze zapojovat všechny smysly (písmeno vymodelovat, psát jej např. do písku, mokrým štětcem na tabuli, použít vhodnou didaktickou hru – příklady didaktických her v příloze č. 4)

Jedním z úkolů výuky prvopočátečního psaní je také vytváření a upevňování správných psacích návyků (hygienické – správné sedění, umístění sešitu, držení tužky, pracovní – zacházení s psacím náčiním, postup při opisování, provádění kontroly napsaného, estetické – úprava písemných prací), protože všechny ve velké míře podmiňují optimální výkon (viz. příloha č.5)

PRVOPOČÁTEČNÍ ČTENÍ

Z pohledu psychologie je čtení zvláštním případem zrakového vnímání, při kterém se syntetizují složky z oblasti vnímání pohybu mluvidel, znalosti a zkušenosti jedince.

Čtení, které je vlastně porozumění znakům psané řeči, ať už v tištěné nebo psané podobě, patří ke dvěma základním složkám lidské gramotnosti. V procesu učení tyto dvě složky spolupůsobí na principu, který by se dal zjednodušeně popsat jako proces od smyslu ke znaku a od znaku ke smyslu (Fabiánková, Havel, Novotná, 1999, s. 35).

Umět číst znamená rozumět tištěné a psané řeči. Předpokládá znalost grafického vyjádření slov, tj. znalost písmen pro jednotlivé hlásky, dovednost převést je v mluvenou řeč tak, aby si žák vytvořil představy o čteném obsahu, přemýšlel o něm a zaujímal k němu vztah. Čtení je pro dítě v počáteční fázi poměrně náročná činnost, která mu nepřináší velké potěšení. Zpočátku dítě zapojuje celé tělo, poposedá, kroutí se, aby si ulevilo od námahy.

Dříve, než se dítě naučí systematicky číst, je odkázáno na to, nechat si zkušenosti, které samo získat nemůže, zprostředkovat od jiných. Velký vliv na dítě mají rodinné zvyklosti. Psychologické výzkumy ukázaly, že v rodinách, kde se dětem čte, jsou děti lépe připraveny na čtení ve škole. Jsou lépe motivované, mají bohatší slovní zásobu, pohotověji vyjadřují myšlenky. Je třeba podporovat rozvoj čtenářské gramotnosti, která podle všech dostupných mezinárodních i interních srovnání u českých dětí upadá. Učitel by měl umět získávat děti pro četbu, vychovávat z nich dětské čtenáře a divadelní diváky, rozvíjet jejich čtenářské potřeby, kladný vztah k literatuře a umění.

Předčítání

- Sociální akt
- Posiluje citový vztah
- Předvádí sociální, emocionální a intelektuální zkušenosti
- Upomíná na vlastní zkušenosti
- Rozšiřuje bohatství tvarů a pravidel jazyka, které v běžných rozhovorech nejsou využívány
- Podněcuje vznik vnitřních obrazů a tím fantazii
- Prohlubuje schopnost soustředění
- Povzbuzuje dítě k tomu, aby i později užívalo knihy jako zdroj zábavy a informací
- Ukazuje dětem také příklady chování a podnětů k jednání

Oko se při čtení po textu pohybuje plynule zleva doprava, ale ke čtení dochází v tzv. bodech fixace. Čím je čtenář zdatnější, tím větší je rozsah fixace. Začínající čtenář je schopen na jednu fixaci přečíst 2 až 3 písmena. Čtecí pole, tj. rozsah pozornosti v jednom záběru pohledu očí, se rozšiřuje se čtenářskou dovedností. Děti je nutno při nácviku čtení naučit pohyb pohledu z konce jednoho řádku na začátek řádku následujícího. Začínající čtenář obtížně při čtení zároveň vnímá smysl čtených slov. Výzkumy také ukázaly, že čím jsou písmena textu menší, tím je horší porozumění textu.

Praktická cvičení očních pohybů:

- sledování určité linie mezi ostatními
- poznání části obrázku
- rozlišování přes sebe nakreslených obrázků

Při čtení dochází k diferenciaci a identifikaci písmen, částí a celků slov, především jejich optických tvarů. Tyto tvary jsou při čtení myšlenkovými operacemi přiřazované zvukům příslušných hlásek, skupin hlásek a celých slov. Čtení je založeno na sluchové diferenciaci, na rozlišování zvuků řeči. Jak rychle je čtenář schopen spojit vnímaný optický tvar s příslušným zvukem je ovlivněno úrovní paměti jedince.

Praktická cvičení:

- obtahování správného směru písmena
- zavřít oči a obtáhnout slovo ve vzduchu (zapojit představivost)
- napsat slova několikrát pod sebe

Dítě si osvojuje technickou stránku čtení. Jsou zaměstnávány pravolevé hemisférové funkce, které by měly být dostatečně rozvíjeny v předškolním věku. Vzhledem k tomu, že dítě spojuje hlásku se čtyřmi typy písmen (malé, velké, tiskací, psací), je vhodné v počátcích nácviku používat jen jeden typ písma a neměnit fonty.

Praktická cvičení:

- čtení slabik ve spojení s obrázky (mo - motýl...)
- okénka ke čtení
- čtení slabik z tabule, na kartách

Tradiční metoda ve výuce čtení v našich školách je **analyticko – syntetická metoda**. Říká se jí také zvuková a hlásková. Vychází z toho, že v českém jazyce odpovídá každému grafému foném. První období ve výuce tvoří **jazyková příprava na nácvik čtení (předslabikářové období)**, kdy základem je péče o kulturu mluvené řeči. Následuje období **slabičně analytického způsobu čtení (slabikářové období)** a poslední je **fáze plynulého čtení (poslabikářové období)**.

Etapa slabičně analytického způsobu čtení – období vyvozování abecedy se dělí ještě do čtyř fází:

a/ čtení otevřené slabiky ve slovech – asi do poloviny listopadu, na konci se dělá první diagnostická prověrka,

b/ čtení zavřené slabiky na konci slov /les, orel/ - asi do konce ledna – druhá diagnostická prověrka,

c/ čtení otevřené slabiky trojpísmenné /sto, stojí/ - slova se dvěma souhláskami uprostřed /myška, babička/. Do poloviny března – třetí diagnostická prověrka,

d/ čtení slov se slabikotvorným r, l, slova s písmenem ě –dě, tě, ně, bě, pě, vě, a di, ti, ni – do poloviny května. Se slabšími čtenáři se provádí znovu třetí diagnostická prověrka.

Při výuce čtení se začíná samohláskami a nejfrekventovanějšími souhláskami M, L, S, P, J. Je nutné hlasité čtení. Čtení začátečníka není plynulé, čte po slabikách: „má – ma“. Koncem tohoto období se nacvičuje slabika zavřená (souhláska, samohláska, souhláska) a jednoslabičná slova tvořená touto slabikou. Současně s nácvikem čtení probíhá i nácvik psaní prvních písmen – písmena, která děti čtou, nacvičují v malém psacím tvaru do písanek. Děti jsou postupně schopné syntetizovat slabiky ve slova, číst plynule a s porozuměním, správně artikulují a kladou slovní přízvuk, zvyšuje se rychlost čtení. Děti čtou text, který dává smysl, postupně přibírají další písmena. Velký důraz se klade na techniku čtení, proto součástí nácviku bývají i sloupce slov, na kterých se nacvičuje určité písmeno nebo metodický prvek (zavřená slabika, spojení otevřené a zavřené slabiky, dvě zavřené slabiky, předložková vazba apod.). Zároveň nacvičují psací tvary malých písmen do písanek. Do konce školního roku zvládnou číst všechna písmena a nepříliš složitá slova z těchto písmen složená, píší malé i velké tvary psacího písma v rozsahu celé abecedy. Učitel může zařadit do hodin i tiché čtení.

Proces osvojování čtení probíhá tedy ve 3 fázích:

1. **fáze analytická**, kdy dochází nejdříve k ovládnutí písmen, poté k poznávání slabik

a jejich analýze. Pro děti není problém osvojit si opticky písmeno a jeho tvar, ale syntéza písmen do slabik je oproti tomu značně obtížná. Způsobuje to zvukový rozdíl souhlásek, kdy při spojení s různými samohláskami totéž písmeno charakterizuje různý zvuk. Problémem se kromě zvukové stránky může stát i nedostatečná schopnost správně tvarově rozeznávat písmena.

2. **fáze syntetická**, kdy čtenář přiřazuje grafickým znakům adekvátní artikulační zvukové hodnoty, na základě vybavování si představ přiřazuje spojovaným částem

jejich zvukový ekvivalent. Syntézou se tento proces nazývá díky tomu, že vybavování probíhá velmi rychle.

3. fáze automatizace

Dnes se uplatňuje ve výuce čtení a psaní i **genetická metoda** (učebnice nakladatelství Fraus jsou k dispozici od září 2012). Prvňáčci se od prvních dnů ve škole učí číst s porozuměním. Nejprve začnou číst a zapisovat slova velkými tiskacími písmeny a porozumí jim. Po několika málo měsících objeví, že zvládnou číst i malá tiskací písmena. Učebnice „Začínáme číst a psát“ je unikátní tím, že první věty jsou tvořeny písmeny a symboly, které děti dokážou samy přečíst i samy napsat. Písmena jsou vyvozována z počátečních hlásek (písmen) jmen dětí a paní učitelky jedné fiktivní první třídy. Tím, že se u začínajících čtenářů propojuje příběh třídy s psaným a čteným textem, jsou děti od počátku schopny uchopovat hlásky více smysly. Technika a plynulost čtení, kterému naopak dává přednost tradiční metoda, se u genetické metody dostaví o něco později, zpravidla na jaře. Výuka čtení a psaní podle genetické metody není novinkou: navazuje na koncepci pedagogů Václava Příhody a Josefa Kožíška, který svou učebnici Poupata sestavil v roce 1913.

V devadesátých letech 20. století genetickou metodu znovuobjevila a adaptovala PhDr. Jarmila Wágnerová, CSc., která vytvořila i nový slabikář a postupně i pracovní sešity a další výukové materiály. Genetická metoda je založena na zásadě tzv. jedné složitosti. Znamená to na rozdíl od analyticko-syntetické metody, ve které se děti v podstatě učí tři a nakonec čtyři tvary písmen najednou (malá a velká tiskací, malá a velká psací), že metoda genetická zavádí zpočátku tvar jediný, a to velká tiskací písmena. Této metodě se také říkalo metoda zapisovací, co děti umí číst, také píší. Píší velkými tiskacími písmeny. Psací písmo se děti začínají učit, až když mají zvládnuta velká i malá tiskací písmena, tj. přibližně po půl roce, ale do dubna až května používají k vyjádření myšlenek (spontánnímu psaní) výhradně velká tiskací písmena.

Při užití genetické metody se musí věnovat velká pozornost fonematickému uvědomování, zejména sluchové analýze a syntéze. Děti se učí číst rovnou s porozuměním, proto to, co čtou, musí dávat smysl. První slova jsou převážně složena ze tří písmen (zavřené slabiky) a porozumění se zkouší přiřazováním k obrázkům a různými hrami. Dítě si v této fázi polohlasem přeřiká písmena ve slově a pak slovo nahlas vysloví: „l – e – s – les“. Přibližně v této fázi, nastupuje u většiny dětí „aha“ efekt. Přijdou na princip a zakoušejí obrovské uspokojení, protože si přelouskají každý text, který je zaujme. Čtou pak bez výběru úplně

všechno, co je psáno velkými tiskacími písmeny Rodiče jsou udiveni, že dítě je samo motivováno ke čtení. Když jsou probrána všechna písmena malé abecedy, děti čtou texty, nikdy jednotlivá slova, ale vždy smysluplné věty.

Ať použijeme k výuce čtení metodu analyticko-syntetickou nebo genetickou, cílem výuky čtení je číst správně a s porozuměním věku přiměřené texty. Proces osvojování čtení je dlouhodobý a nemůžeme ho redukovat jen na počáteční ročníky základní školy. Být dobrým čtenářem znamená číst rychle, s jistotou, bez hlasitého předříkávání a s porozuměním obsahu. Takové čtení si musí dítě zautomatizovat. Způsob čtení a rychlost čtení svědčí o úrovni analýzy a syntézy slov a jejich souvislosti. Základními znaky čtenářského výkonu žáků jsou správnost, porozumění, způsob a rychlost čtení. Rychlost čtení vyjadřuje míru automatizace jednotlivých pochodů čtenářského výkonu. Příliš pomalé čtení je na překážku porozumění, příliš rychlé čtení bez přesné analýzy a dokonalé syntézy slov vede k povrchnosti porozumění obsahu. Čtení není jen dovednost, která je hodnocena známkami. Dobře si osvojit čtení je hlavní podmínka, aby bylo dítě úspěšné ve všech školních předmětech. Současné výzkumy prokázaly, že úspěch nebo neúspěch ve čtení jsou podmíněny už v předškolním období dítěte. Dítě, které je různými způsoby připravováno na čtení, se naučí číst mnohem rychleji a s větší jistotou než dítě, které se s psanými texty dříve nesetkalo. Cílem čtení je naučit všechny děti správně, plynule a porozuměním číst přiměřeně náročné texty a přispívat k rozvoji kultury řeči.

ZÁVĚR

Vstup do školy znamená pro dítě značnou zátěž. Rychle se začne přímo s výukou, která klade nároky nejen na rozumovou vyspělost, ale i na přiměřenou pracovní motivaci, zájem, dostatečnou koncentraci a na řadu dalších osobních vlastností. Nároky na předškoláky stále stoupají a jsou vlastně stejné pro všechny děti, s malým ohledem na jejich schopnosti, osobní vlastnosti nebo podmínky rodinného prostředí.

Jsou dána určitá kritéria, která musí dítě před vstupem do školy zvládnout. Jedná se o soubor požadavků v oblasti tělesné, duševní i sociální. Školní zralost je ovlivněna úrovní rodiny i možnými zděděnými činiteli, případně některými organickými postiženími dítěte.

Školní úspěch závisí zřejmě i na dalších schopnostech dítěte - zvláště na jeho řeči, paměti i na určité zásobě znalostí získaných v předškolním věku. (Langmajer, 1998, s. 111).

MŠMT zveřejnilo v dubnu 2012 „Desatero pro rodiče dětí předškolního věku“, což je přehled základních požadavků v oblasti fyzické a pohybové, citové, v oblasti komunikační a řečové, sociální, myšlenkové atd. V příloze uvádíme pouze ty, které se týkají tématu práce.

U školních začátečníků musíme stále dbát na to, aby kladené požadavky nepřekročily hranice jejich přirozeného vývojového stavu.

SEZNAM POUŽITÉ LITERATURY:

ANDERSONOVÁ, Jean, FISCHGRUNDOVÁ, Susan, LOBASCHEROVÁ, Mary: Dobrý start do školy (Jak můžete připravit vašemu dítěti dobrý vstup do školy). Praha: Portál, 1993. ISBN 80-8528 –66-6

BACUS, Anne: Vaše dítě ve věku od 3 do 6 let. Praha: Portál, 2004. 176 s. ISBN 80-7178-862-7

BLATNÝ, Ladislav, FABIÁNKOVÁ, Bohumíra: Prvopočáteční čtení a psaní, Brno: rektorát UJEP Brno. 102 s.

DAŇOVÁ, Martina: Metodika úpravy textů pro znevýhodněné čtenáře, Praha: Grada, 2008, 192 s., ISBN 978 – 80 – 247 – 2389 - 1

DOLEŽALOVÁ, Jana: Prvopočáteční psaní, 2. vydání. Hradec Králové: Gaudeamus, 1998, 124 s., ISBN 80 – 7041 – 938 - 5

DUFKOVÁ, Kristýna: Didaktické hry ve výuce prvopočátečního čtení a psaní. Brno, 2011, Diplomová práce, Masarykova univerzita, Fakulta pedagogická, Katedra primární pedagogiky, vedoucí práce: Jiří Havel. Dostupné z http://is.muni.cz/th/174542/pedf_m/Diplomova_prace.doc?info. 2.11.2012

HAVEL, Jiří; FABIÁNKOVÁ, Bohumíra; NOVOTNÁ, Miroslava: Výuka čtení a psaní na 1. stupni základní školy, Brno: Paido, 1999, 81 s., ISBN 80-85931- 64 - 8

JANEČKOVÁ, Daniela: Hry pro pravo - levou orientaci (a pro radost). Havlíčkův Brod, Tobiáš, 2004, ISBN 80 – 77311 - 024 - 5

LANGMEIER, Josef; KREJČÍŘOVÁ Dana: Vývojová psychologie, Praha, Grada, 1998, 344 s., ISBN 80 - 7169 - 195 - X

LOOSEOVÁ, Antje-Catrin; PIEKERTO VÁ, Nicole; DIENEROVÁ, Gudrun: Grafomotorika pro děti předškolního věku, Praha, Portál, 2003, 168 s., ISBN 80 - 7178 - 816 - 3

MATĚJČEK, Zdeněk: Co, kdy a jak ve výchově dětí, Praha, Portál, 1996, 144 s., ISBN 80 - 7178 - 085 – 5

VERECKÁ, Naděžda: Jak pomáhat dětem při vstupu do školy, Praha, Nakladatelství Lidové noviny, 2002, 162 s., ISBN 80 – 7106 - 474 - 2

ZELINKOVÁ, Olga: Pedagogická diagnostika a individuální vzdělávací program, Praha, Portál, 2011, 208 s., ISBN 978 - 80 – 262 - 044 – 4

ZUNTOVÁ, N. : Srovnání analyticko-syntetické a genetické metody prvopočátečního čtení a psaní. Dostupné z : www.centrumnadani.cz/.../srovnani_geneticke_a_a-s_metody.doc.
2.11.2012

SEZNAM PŘÍLOH:

1. Desatero pro rodiče dětí předškolního věku
2. Cviky pro uvolňování ruky
3. Kresebné průpravné cviky
4. Didaktické hry k jazykovému vyučování, k prvopočátečnímu čtení a psaní
5. Hygienické a pracovní návyky
6. Příklady podpůrných cvičení
7. Při provádění praktických cvičení je důležité
8. Ukázka z pracovních listů "Čáry-máry předškoláka" a "Zima pro 3-5leté děti (autor Mária Nováková, vydal: Nomi)

1.

Desatero pro rodiče dětí předškolního věku

V rámci příprav materiálu Konkretizované očekávané výstupy RVP PV vzešel, na základě četných dotazů rodičů, také návrh materiálu popisující základní požadavky pro děti předškolního věku, který by mohli využít rodiče.

Dítě by mělo zvládat přiměřené jazykové, řečové a komunikativní dovednosti

Dítě splňuje tento požadavek, jestliže:

- vyslovuje správně všechny hlásky (i sykavky, rotacismy, měkčení)
- mluví ve větách, dovede vyprávět příběh, popsat situaci apod.
- mluví většinou gramaticky správně (tj. užívá správně rodu, čísla, času, tvarů, slov, předložek aj.)
- rozumí většině slov a výrazů běžně užívaných v jeho prostředí
- má přiměřenou slovní zásobu, umí pojmenovat většinu toho, čím je obklopeno
- přirozeně a srozumitelně hovoří s dětmi i dospělými, vede rozhovor, a respektuje jeho pravidla
- pokouší se napsat hůlkovým písmem své jméno (označí si výkres značkou nebo písmenem)
- používá přirozeně neverbální komunikaci (gesta, mimiku, řeč těla, aj.)
- spolupracuje ve skupině

Dítě by mělo zvládat koordinaci ruky a oka, jemnou motoriku, pravolevou orientaci

Dítě splňuje tento požadavek, jestliže:

- je zručné při zacházení s předměty denní potřeby, hračkami, pomůckami a nástroji (pracuje se stavebnicemi, modeluje, stříhá, kreslí, maluje, skládá papír, vytrhává,

nalepuje, správně otáčí listy v knize apod.)

- zvládá činnosti s drobnějšími předměty (korálky, drobné stavební prvky apod.)
- tužku drží správně, tj. dvěma prsty třetí podložený, s uvolněným zápěstím
- vede stopu tužky, tahy jsou při kreslení plynulé, (obkresluje, vybarvuje, v kresbě přibývají detaily i vyjádření pohybu)
- umí napodobit základní geometrické obrazce (čtverec, kruh, trojúhelník, obdélník), různé tvary, (popř. písmena)
- rozlišuje pravou a levou stranu, pravou i levou ruku (může chybovat)
- řadí zpravidla prvky zleva doprava
- používá pravou či levou ruku při kreslení či v jiných činnostech, kde se preference ruky uplatňuje (je zpravidla zřejmé, zda je dítě pravák či levák)

Dítě by mělo být schopné rozlišovat zrakové a sluchové vjemy

Dítě splňuje tento požadavek, jestliže:

- rozlišuje a porovnává podstatné znaky a vlastnosti předmětů (barvy, velikost, tvary, materiál, figuru a pozadí), nachází jejich společné a rozdílné znaky
- složí slovo z několika slyšených slabik a obrázků z několika tvarů
- rozlišuje zvuky (běžných předmětů a akustických situací i zvuky jednoduchých hudebních nástrojů)
- rozpozná rozdíly mezi hláskami (měkké a tvrdé, krátké a dlouhé)
- sluchově rozloží slovo na slabiky (vytleskává slabiky ve slově)
- najde rozdíly na dvou obrazech, doplní detaily
- rozlišuje jednoduché obrazné symboly a značky i jednoduché symboly a znaky s abstraktní podobou (písmena, číslice, základní dopravní značky, piktogramy)
- postřehne změny ve svém okolí, na obrázku (co je nového, co chybí)
- reaguje správně na světelné a akustické signály

2.

Cviky pro uvolňování ruky

Nežli se přistoupí k samostatnému psaní písmen, provádí se příprava ruky na psaní. Zpočátku jsou to kresebné cviky k uvolnění ruky, později psaní prvků písmen na linky

v Písance č.1 pro 1. ročník. Uvolnění a přípravě ruky na psaní dobře slouží např. modelování, navlékání korálků, vytrhávání papíru, krčení a natahování prstů, kývání a kroužení rukou. Kresebné cviky se píší měkkým materiálem na větší čtverce přírodního papíru, na který učitel natiskne motivační obrázky. Cviky jsou motivovány pohybem, např. loďka se houpá na vlnách, žába skáče, kuře zobe, motá se klubíčko, točí se kola auta apod. Cviky je dobré několikrát opakovat. Příprava na psaní začíná volnou kresbou žáků /téma Co nejraději kreslím/. Žáci se tak zbaví strachu a uvolní se.

Po této volné kresbě následuje prognostický test tzv. pilka. Zjišťuje se jím grafická připravenost žáků, jejich předpoklady pro výcvik ve psaní.

1. Prvním kresebným cvikem, který se píše v době probírání 2. strany Živé abecedy, je nepřerušovaná čára, kterou se snaží žáci vyplnit plochu. Píše se ve stoje a má přispět k uvolnění ramenního kloubu. Cvik se motivuje pobíháním zvířátka, které hledá úkryt.

2. K uvolnění zápěstí směřuje druhý kresebný cvik. Volným pohybem zápěstí nahoru a dolů se má vyplnit malý formát papíru tečkami. Cvik se motivuje pohybem hlavy kuřete při zobání. Formát papíru nemá být velký, aby cvik děti neunavoval.

3. Třetím kresebným cvikem je psaní soustředěných kruhů. Žáci píší vstoje volnou rukou nejdříve velký kruh a pak dva soustředěné menší kruhy. Žáci mají kroužit několikrát za sebou a nemají se snažit obtahovat první čáru. Jde o uvolněný pohyb ruky. Doporučuje se psát na papír čtvercového formátu. Žáci tak snadněji nakreslí tvar kruhu. Cvik je možno motivovat např. pohybem otáčejícího se kola automobilu.

4. Čtvrtým cvikem je psaní přímých čar různým směrem od pevného bodu k pevnému bodu. Píše se vstoje pastelkami různých barev. Žáci nesmějí pohybovat papírem. Cvik je možno motivovat hrou „Na škatule“, při níž dítě přebíhá ze svého místa na místo jiných dětí.

5. Jako pátý kresebný cvik je předepsán dolní oblouk. Motivuje se houpavým letem letadla, papírové vlaštovky nebo motýla. Oblouky se píší zleva doprava několikrát přes sebe.

6. Horní oblouk se cvičí podobně jako dolní oblouk zleva doprava. Nejdříve se napíše velký oblouk, pod něj menší oblouky, které jsou spojeny ostrými obraty. Cvik se motivuje žabími skoky.

7. Sedmým kresebným cvikem je postupně zvětšovaná závitnice /motání klubička/. Cvik se píše vstoje uvolněnou rukou. Čáry by se neměly protínat. Závitnice se opakují několikrát v různých velikostech střídavě s vinutím vpravo i vlevo.

8. Osmý v pořadí se píše cvik sloužící nácviku správného držení ruky při psaní. Cvik se píše vsedě. Žáci vedou vodorovnou čáru od bodu k bodu tak, aby stále viděli bod, ke kterému směřují. Při tom jsou nuceni držet správně natočenou ruku, dbát na polohu hřbetu ruky a tužky. Cvik je možno motivovat např. během dítěte od stromu k stromu, jízdou auta od patníku k patníku apod.

9. Devátým cvikem je volně psaná vlnovka (vlny na rybníku, lodička se houpá na vlnách), jejím smyslem je nácvik lehkého posunu ruky zleva doprava. Stále se musí kontrolovat správný sklon hřbetu ruky.

10. Posledním kresebným cvikem je psaní hadovky v různých velikostech. Děti malují lístky z lípy. Záleží hlavně na správném tahu na pravé straně listu.

Účinnost probraných cviků kresebné povahy se ověřuje zopakováním prognostického testu – „pilky“ ve dvou řadách.

3.

Kresebné průpravné cviky

1. Pilka - prognostický test ke zjištění grafické vyspělosti žáků

- obsahuje lomenou čáru (pilku) složenou ze šikmých a svislých tahů

- píšeme měkkou tužkou na formát A4, do dvou řádků na šíř

2. Let motýlka

- píšeme vstoje, volnou nepodepřenou rukou - uvolňujeme ramenní kloub

3. Zobání kuřátka

- uvolňování zápěstí

- volným pohybem nahoru a dolů cvičí žáci dotyky - nanášejí tečky

4. Auto jede otáčkou

- provádíme nepřerušované krouživé pohyby vstoje, volnou a nepodepřenou rukou
- pravotočivé i levotočivé
- neobkreslují předešlou grafickou stopu

5. Košík plný klubiček

- provádíme pravotočivé i levotočivé závitnice
- čáry se nesmí protínat, žáci píší v různých velikostech

6. Mořské vlny

- trénujeme dolní oblouk
- píše se vstoje rytmickými pohyby zleva doprava v různých velikostech

7. Žabí skoky

- horní oblouk
- různé velikosti, oblouky jsou spojené ostrými obraty

8. Upleteme věneček

- nácvik přímých čar od pevného bodu k pevnému bodu
- provádíme vstoje, nesmíme pohybovat papírem

9. Schovej auto do garáže

- nácvik přímé vodorovné čáry
- píšeme vsedě a dbáme na správné držení psacího náčiní

10. Houpá se loďka na moři

- cvičíme vlnovku
- procvičujeme lehký posun ruky po řádku zleva doprava

11. Padá listí zelené

- procvičujeme srdcovku
- píšeme v různých velikostech

12. Pilka - druhý prognostický test

- srovnáváme s první pilkou

4.

Didaktické hry k jazykovému vyučování, k prvopočátečnímu čtení a psaní

Hry k výcviku smyslů:

Co se změnilo?

Žáci určují, co se změnilo např. v oblečení žáka, v kresbě na tabuli, ve výzdobě třídy, v rozložení předmětů na stole apod.

Co dělám?

Žáci položí hlavu na lavici, zavřou oči a podle zvuku určují co učitel nebo žák dělá /chodí, šustí papírem, chrastí klíči aj./

Ptáčku, jak zpíváš?

Žák má poznat, který spolužák napodobil ptáka. Neuhodne-li, ptá se znovu. Poznaný žák potom nastoupí na jeho místo.

Kde je budík?

Určený žák hledá schovaný budík podle jeho zvuku.

Dokresli, co chybí

Žáci dokreslují neúplné obrázky na tabuli nebo na papíře pod fólií a komentují kresby slovy.

Právě naopak

Cvičení protikladů: Běží – sedí, leží, spí...

Odpočívá – pracuje, utíká, skáče...

Na básníka

Hledání rýmů: Kůže – může, růže, pomůže...

Hry pro rozvoj vyjadřování

Co se děje?

Učitel říká: „Někdo u nás zazvonil. Co se děje?“

Žáci vypravují, co se mohlo stát, proč někdo zazvonil.

Dokonči povídku!

Učitel začne vyprávět nějakou povídku nebo děj. Žáci mají vymyslet dokončení vyprávěné povídky.

Písmenko hledá své slovo

Učitel nebo žák ukazují písmenka /slabiky/, ostatní vymýšlejí slova, která začínají ukázaným písmenem /slabikou/.

Kdo víc?

Každý žák vymýšlí nebo kreslí vhodná slova o daném počtu slabik nebo s danou hláskou.

Žáci mohou soutěžit ve skupinách.

Hry spojené s počátečním čtením

Hledej a najdeš

Žáci hledají slova ukrytá v jiném slově /ba bič ka, ka pes ník, k očka, petr klíč/.

Za desaterými dveřmi

Obrázek je ukryt „za desaterými dveřmi“. Získá jej ten, kdo „otevře všechny dveře“, tj. kdo správně přečte slova, která drží deset žáků. Ti sledují správnost čtení. Poslední slovo bývá zpravidla nejobtížnější.

Na poštu

Každý žák dostane v obálce dopis s krátkou výzvou, kterou má splnit. Nebo žák přečte větu pro sebe, splní výzvu a žáci domýšlejí obsah dopisu. Nakonec žák výzvu přečte.

Jedeme vlakem

Žáci „jedou vlakem“. Každý má lístek s jménem stanice, v níž má vystupovat. Vlakvedoucí vyvolává stanice podle seznamu na tabuli a žáci vystupují.

5.

Správné sezení

- Sezení a držení těla má být přirozeně pohodlné a uvolněné, a zároveň stabilní a pevné. Žák sedí na celém sedadle a mírně se opírá, nohy má ohnuty v kolenou pod přibližným úhlem 90 stupňů, chodidla jsou celou plochou položena na podlaze.
- Vzpřímený trup je mírně nakloněn dopředu, avšak nesmí se opírat o hranu psací desky, aby nedošlo k tlaku na hrudník a k namáhání zádového svalstva. Váha těla leží na sedadle.
- Hlava kopíruje osu těla, je mírně nakloněna ve vzdálenosti 25 – 30 centimetrů od písanky. Ramena jsou ve stejné výšce, paže v loktech ohnuté. Obě předloktí volně leží na lavici a jsou mírně vzdáleny od těla. Váha trupu nesmí spočívat na předloktích, aby nenastalo křečovitě držení pera.

Správné držení psacího náčiní

- Jediný správný způsob držení psacího nástroje je špetkový úchop. Tužku drží tři lehce ohnuté prsty: palec přidrží psací náčiní zleva (zprava), ukazováček shora a

prostředník podpírá tužku bočním polštářkem prvního článku zdola. Prsteníček a malíček jsou mírně ohnuty dovnitř dlaně a spočívají na sobě.

- Ruka leží na dvou článcích malíčku a posouvá se pod řádkem ve směru psaní. Žák drží pero zlehka 2-3 centimetry od konce hrotu a jeho horní konec směřuje zhruba k pravému rameni u praváků, k levému u leváků. Praváci naklánějí papír pravým horním rohem doleva, leváci levým horním rohem doprava.
- Ruka, která nepíše, přidržuje a posunuje papír před psaním na nový řádek nahoru tak, aby byla vzdálenost sešitu od očí stále stejná.

Optimální podmínky pro psaní

- Výška židle by měla odpovídat délce bércové kosti žáka, hloubka sedadla odpovídá 2/3 délky kosti stehenní. Nejlépe vyhovující výšku pracovní desky stanovíme tak, že předloktí sedícího dítěte svírá s paží přibližně pravý úhel.
- Optimální vzdálenost židle a lavice je určena tzv. nulovou distancí, kdy kolmice spuštěná z hrany stolu směrem k podlaze protíná hranu sedadla židle. Správná je také záporná distance, při níž je židle mírně zasunuta pod psací deskou.
- Pracovní místo je dostatečně velké, čisté a uklizené. Na lavici leží pouze potřebné pomůcky a dobře připravené psací potřeby. Žák udržuje v čistotě také své ruce.
- Místnost má být dobře větraná a osvětlená – světlo dopadá na lavici zleva (u praváků), lavice stojí bokem k oknu. Atmosféra ve třídě by měla být klidná a uvolněná.
- Doba souvislého psaní by neměla překročit 5 minut. Během psaní zařazujeme „aktivní přestávky“.

Pomůcky pro psaní (dle Looseové)

- Pro dítě začínající se cvičením platí, že by mělo mít raději silné pastelky (měkká tuha zanechávající silnou stopu), přičemž hranaté jsou vhodnější než kulaté. Doporučuje se střídání různého psacího náčiní.
- Pro zlepšení motoriky prstů jsou dobré trojhranné tužky a pastelky, používáme speciální násadky na tužky podporující správný úchop tužky.
- Dětem s omezenou motorikou ruky (např. zaťatá pěst) se doporučují voskovky ve tvaru myši.

6.

Příklady podpůrných cvičení (dle Looseové)

Cvičení podporující taktilně-kinestetické vnímání

materiál: 400 g mouky • 200 g soli • potravinářské barvivo (tekuté) • 0,5 l vroucí vody • 3 polévkové lžíce oleje

postup: smícháme mouku se solí, tekutou část spojíme s osolenou moukou a promícháme el. mixérem. Pokud je těsto příliš měkké, přidáme mouku, pokud je naopak tuhé přidáme vodu. Hotové těsto uchováváme v utěsněných nádobách.

Z těsta děti modelují různé tvary, podle motivace učitele nebo dle vlastního nápadu. Toto cvičení můžeme provádět s více dětmi najednou, např. jako příprava narozeninové oslavy.

Cvičení k seznámení s vlastním tělem

materiál: kaštiny • zátky od limonád • korkové zátky • fazole • kelímky • papír

postup: dítě si lehne na podlahu, obrys jeho těla sestavíme z jednoho nebo několika druhů materiálu. Cvičení může mít i další variace, např. tužkou, fixem nebo voskovkou obkreslíme obrys těla, na který pokládáme výše uvedený materiál, můžeme vytvořit i detaily těla oči, ústa, nos atd.

Cvičení pro hru s tělem

materiál: papír • vodovky • štětce • prstové barvy

postup: dítě si nanese barvu na obě bosá chodidla a obtiskuje je na papír, poté srovnává otisky nohou. Variace na cvičení – dítě může otisknout chodidla např. na staré prostěradlo, ručník atd.

Cvičení pro obratnost prstů

materiál: prstové barvy • papír • lepicí páska

postup: lepicí páskou připevníme papír na stůl nebo podlahu aby se neposouval. Dítě si nanese více barev na ruku, tře s nimi o sebe a poté udělá otisky.

Cvičení pro zapojení všech smyslů (tzv. špinavá hra)

materiál: pěna na holení • šlehačka ve spreji • igelitová plachta

postup: cvičení provádíme ve vymezeném prostoru, který je předem připravený (zakrytý igelitovými plachtami). Necháme dítě, aby si volně vyzkoušelo materiál (popř. může i ochutnat), dítě může cákat, pracovat ve stoje, vleže ve dřepu.

Toto cvičení podporuje obratnost, fantazii a porozumění řeči.

Cvičení pro stimulaci rovnováhy

materiál: žádný

postup: děti si hrají na zvířátka – zajíček (skákání), kočka (plížení), had (plazení), medvěd (nemotorná chůze), pavouk (rychlé lezení), čáp (vykračování)

Dítě se naučí, jak se pohybují a žijí různá zvířata.

Cvičení na přesnost a určitý cíl

materiál: písek • čočka • kaštiny nebo něco podobného

postup: dítě drží v ruce zvolený materiál, který přesypává z jedné ruky do druhé. Variací může být předávání míče z jedné ruky do druhé, naplnění nádoby (kelímku) a přesypávání do jiné nádoby atd.

7.

Při provádění praktických cvičení je důležitá:

orientace na úspěch – začínáme cvičeními, která dítě zvládne, končíme s prožitkem úspěchu, který je motivací pro další cvičení

orientace na dítě – není důležité samo cvičení a výsledek, ale dítě s jeho možnostmi, schopnostmi a přáními

aktivní práce – výsledek není cíl, cílem je ukázat cestu zkrze cvičení a projevená radost ze hry

ohled na čas – délka cvičení se přizpůsobuje individualitě dítěte, závisí na dosaženém stupni vývoje a obsahu cvičení, cvičíme jen ve chvíli, kdy je dostatek času, protože je dítě vystaveno časovému tlaku

soustavná práce – cvičíme pravidelně několikrát týdně, některé prvky provádíme denně, cvičení s krátkými odstupy nejde nahradit dlouhými s velkou časovou prodlevou

ohled na každodenní život – učení je efektivnější, když je učební látka propojena s každodenním životem nebo s aktuálními prožitky nebo porovnatelná s prožitými událostmi

zavedení opakování – učení je intenzivnější a trvalejší, pokud dítě nějakou činnost provádí opakovaně, děti mají z opakování radost, mohou si zautomatizovat to, co se již naučily

množství variací – proces učení umocněn, když je dítě různými variacemi schopno dávat činnostem nové významy, zdokonaluje se strategie řešení různých situací a rozšiřují se možnosti dalšího jednání

rozmanitost materiálu – při stimulaci více oblastí vnímání a jejich obměnami se zintenzivní podněty a tím i integrační procesy v mozku

vhodné podmínky při cvičení – na dítě by nemělo působit mnoho podnětů současně, tzn. nenechávat zapnutou televizi, hudbu, nebo pracovat v prostoru, kde jsou hračky; cvičením je nutné věnovat se postupně (nikoliv různá cvičení těsně za sebou)“

pozorování dítěte při práci – pozorujeme reakce, mimiku, gestikulaci dítěte a podle toho usměrňujeme průběh cvičení; pokud motivace mírní, snažíme se vyvolat pozitivní změnu třeba variací cvičení a při neúspěchu ho přerušíme

orientace na zájmy dítěte – využijeme představy a přání, pokud dává dítě přednost konkrétnímu materiálu či cvičení, můžeme toto sloužit jako motivace pro další procvičování

výchozí emocionální situace – učitel i dítě musí být v rozpoložení, ve kterém jsou schopni cvičení provádět (bolest hlavy, nervozita, vztek)

sociální aspekty – snaha o zapojení ostatních dětí, učení přirozenou nápodobou, která zvyšuje motivaci, radost, zábavu, rozvíjí nápady druhých a je velmi důležitá

práce v prostoru – na cvičení by mělo mít dítě dostatek místa

funkční práce – vytvořit pro cvičení výchozí základ, aby probíhalo bez stresu a bylo spojeno se zábavou: např. cákání s pěnou na holení, modelování na velké omyvatelné podložce, hry s kosmetikou, využití kynutého těsta, cvičení s vodou, s mycími houbami apod.

organizace práce – veškerý potřebný materiál připravíme předem

rozmanitost – cvičení přizpůsobujeme situaci, vhodně střídáme aktivní a klidové fáze cvičení

přizpůsobení se dítěti – pokyny přizpůsobujeme chápání dítěte, děti mají jiné představy než dospělý

zapojení fantazie – povzbuzujeme dětskou fantazii a jejich samostatnost

povzbuzování – pomáháme náklonností, uznáním a potvrzením

aktivní spolupráce – nenecháváme dítě cvičit samotné

nechat dítě pracovat aktivně – pomoci jen když si dítě o pomoc řekne

práce bez časového omezení – každé dítě potřebuje pro provedení různých úkonů odlišně dlouhou dobu

vyhnout se opakování – nekritizovat a nevyslovovat negativní hodnocení; pokud se dítě odchyluje od tématu, okamžitě usměřňujeme – kladná, motivující kritika

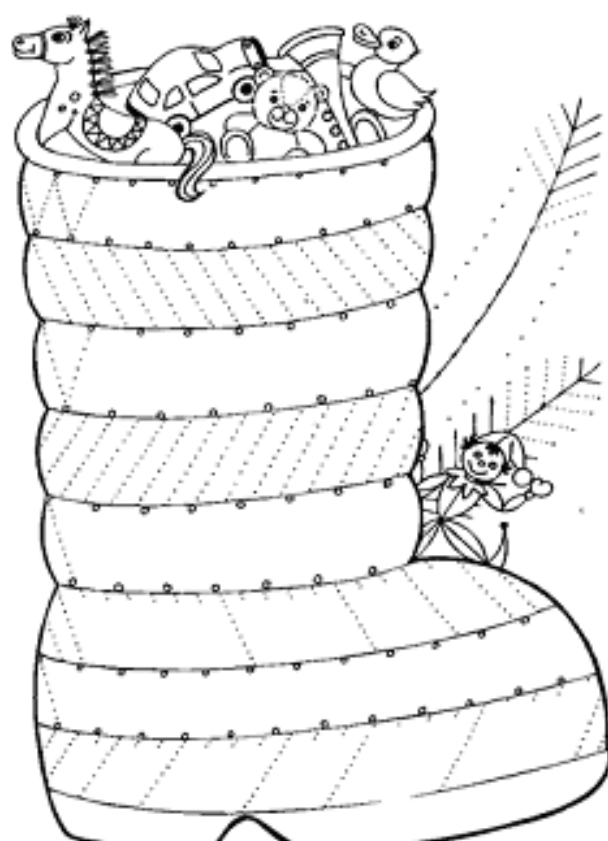
důslednost – láskyplně ale důsledně ukazujeme určité hranice a tím poskytujeme nutnou pomoc při práci (např. při malování malujeme vždy na papír, nikoli mimo něj a to vždy ne jen v některé situaci

8.

Ukázka z pracovních listů "Čáry-máry předškoláka" a "Zima pro 3-5leté děti (autor Mária Nováková, vydal: Nomi)

UPLAKANÝ OBLAK

Oblak pláče, rozžek
 jezek před ním utíká
 Ať se snaží ze všech sil
 obláček ho dohonit
 Nač je dostal do pelíšku
 celý moký jezek byl
 Děť mu vysílá nejen jehly,
 v jablčka očistil

Při kreslení rovných zářezů,
bystré oko musíte mít,
jinak křivky ano smýčka
nemohou se podobat.

TŘI KAMARÁDI

